

Asia: HE 173/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Pyydettyinä lausuntona esitän kunnioittavasti seuraavan.

- 1. Oppivelvollisuuden pidentäminen toiselle asteelle edellyttää systemaattista tukea nuorten opiskelumotivaatioon sekä ennen siirtymää toiselle asteelle, että siirtymän toteuduttua.** Heikko opiskelumotivaatio on yksi keskeisimmistä syistä keskeyttää toisen asteen opinnot. Oppivelvollisuuden pidentyessä toiselle asteelle osa nuorista väistämättä päätyy opiskelupaikkaan tai koulutuslinjalle, johon heillä lähtökohtaisesti ei ole sisäistä motivaatiota. On tärkeää tukea nuorten motivaatiota opintoihin sekä perusopetuksen aikana ennen siirtymää toiselle asteelle, että heti siirtymän toteuduttua.

Tiedämme, että nuorten valitessa koulutukselliset tavoitteensa oman sisäisen motivaation eli omien arvojen ja kiinnostuksen mukaisesti, he myös työskentelevät sinnikkäämmin niiden eteen, mikä ennakoi opintojen valmistumista ajallaan (Vasalampi ym., 2009, 2018). Toisaalta tiedämme myös, että uran ja koulutuspaikan valinta ei ole nuorille helppo, ja nuorten voi olla vaikea sitoutua opiskeluun, jos tulevaisuuden tavoitteet ovat hyvin epäselvät. Tutkimuksemme mukaan valtaosalla toisen asteen opiskelijoista ei ole vielä ensimmäisenä vuonna vahvaa ammatillista suuntaa tulevaisuudelleen (Vasalampi ym., 2020). Olemme havainneet myös, että ammattiin opiskelevista joka kymmenes raportoi ammatillisten suunnitelmiensa olevan vielä täysin epäselvät vielä toisen asteen ensimmäisenä vuonna. Tulevaa ammattia voi olla siis vaikea hahmottaa, vaikka olisikin valinnut peruskoulun jälkeen ammatillisen opintopolun.

Nuorten sisäistä motivaatiota tukee opiskeluympäristö, jossa yksilön psykologiset perustarpeet tulevat huomioiduksi. Psykologisia perustarpeita ovat tarve autonomian kokemukseen eli siihen, että nuori kokee voivansa itse vaikuttaa omaan elämäänsä ja tulevaisuuteensa. Jokaisella nuorella on myös tarve pystyvyyden kokemukseen eli siihen, että kokee olevansa osaava ainakin jossain asiassa. Lisäksi jokaisella nuorella on myös tarve kokea yhteenkuuluvuutta ja tulla hyväksytyksi osana opiskelu- tai kouluyhteisöä. Ikätovereiden hyväksyntä toisen asteen opintojen alkuvaiheessa lisää nuoren motivaatiota sekä tyytyväisyyttä koulutusvalintaansa koko toisen asteen opintojen ajan, kun taas ikätovereiden hyväksynnän puute on yhteydessä kohonneeseen koulutuksen keskeyttämisriskiin (Vasalampi ym., 2018).

Ehdotus:

Peruskoulun loppu ja toisen asteen opintojen alkuvaihe ovat erityisen tärkeitä nuoren motivaation tukemisen kannalta. Opintojen alkuvaiheessa nuoren sisäisen motivaation tukeminen voi olla tärkeämpää kuin koulutuksen osaamistavoitteisiin keskittyminen, sillä se auttaa nuorta sitoutumaan opintoihin. Toisin sanoen, opintojen alussa olisi syytä käyttää aikaa urasuunnitteluun, jossa käydään läpi opinto- tai koulutuslinjan vaatimukset ja sen mukanaan tuomat uravaihtoehdot. Opintojen merkityksen ymmärtäminen ja selkeät tavoitteet opiskeluun lisäisivät nuoren autonomian ja pystyvyyden kokemusta. Lisäksi toisen asteen opintojen alussa täytyisi olla toimenpiteitä, joiden avulla nuoret voisivat saada kokemuksen yhteenkuuluvuudesta muiden opiskelijoiden kanssa.

Toisen asteen opintojen aikana on oltava riittävästi joustoa ja mahdollisuuksia valinnanvapauteen autonomian ja pystyvyyden kokemusten tukemiseksi. Nuorella täytyisi olla joustava mahdollisuus vaihtaa koulutuslinjalta toiselle, jos haasteet opinnoissa ovat liian suuret. Jos esimerkiksi valitulla ammatillisella koulutuslinjalla tai lukiossa haasteet tuntuvat liian suurilta, on nuoren pystyvyyden kokemuksen kannalta tärkeää, että hän voi joustavasti vaihtaa toisenlaiseen koulutukseen. On kuitenkin huomioitava, että nuori luultavasti tarvitsee tukea urasuunnitteluun myös siirtyessään koulutuslinjalta toiselle. Tutkimuksemme on osoittanut, että koulutuslinjan vaihtaminen sinänsä ei välttämättä lisää nuorten tyytyväisyyttä koulutuspaikkaan (Niemelä, 2018).

2. Toisen asteen opintoihin siirtyvillä nuorilla on moninaisia haasteita: oppilaiden sitouttamiseksi toisen asteen opintoihin tarvitaan moniammatillista yhteistyötä.

Toiselle asteelle siirtyy vuosittain iso joukko nuoria, joilla on erilaisia ongelmia tai haasteita. Osalla ongelmia on yksittäisillä elämänalueilla, kun taas osalla ongelmat ovat hyvinkin kasaantuneita. Opintojen etenemistä voivat haitata esimerkiksi mielenterveysongelmat, heikko opiskelumotivaatio, oppimisvaikeudet, yksinäisyys, koulukiusaaminen tai päihdeongelmat. Osalla nuorista kypsyminen ja aikuiseksi kasvaminen on tyypillistä hitaampaa. Hidas kypsyminen voi haitata opintojen etenemistä, esimerkiksi haasteet itsesäätelyssä heijastelevat usein heikkona arjen hallintana ja mielenkiinnon kohdistumisena pelkästään opiskelun ulkopuolisille elämänalueille. Osalle nuorista uusien sosiaalisten suhteiden luomisen on haasteellista. Kouluterveyskyselyn (2019) mukaan noin kahdeksan prosenttia toisen asteen opiskelijoista raportoi, että heillä ei ole yhtään ystävää. Olemme havainneet, että koulupudokkuusriskissä olevat nuoret raportoivat merkitsevästi enemmän yksinäisyyttä kuin tyypillisesti edenneet opiskelijat (Häppäri & Pulkkinen, 2020). Nuoret, jotka kypsyvät hitaasti tai joilla on vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa, tarvitsevat paljon tukea pysyäksensä opinnoissa.

mukana. Arjen hallintataitojen puute tai haasteet sosiaalisten suhteiden solmimisessa ovat erityisen suuria riskitekijöitä tilanteessa, jossa nuoren täytyy muuttaa toiselle paikkakunnalle toisen asteen opintoihin siirtyessään opiskelu- tai koulupaikkansa perässä ja aloittaa itsenäinen opiskelijaelämä.

Eri ongelmien alla on lisäksi alaryhmiä, joissa kussakin avun ja tuen tarve on erilainen. Selvitimme toisen asteen opiskelijoiden hyvinvointia ja havaitsimme, että vaikka 80 prosenttia tutkituista vajaan 3000 nuoresta voi hyvin, 20 prosenttia raportoi eri tyyppisistä pahoinvoinnin oireista (Parviainen ym., 2020). Noin yhdeksällä prosentilla tutkituista oli ahdistukseen ja masennukseen liittyviä oireita. Tässä joukossa oli erityisen paljon lukiolaisia ja tyttöjä. Noin yhdeksällä prosentilla oli käyttäytymisongelmia ja tässä joukossa ammatillisessa koulutuksessa olevat pojat olivat yliedustettuina. Vajaalla kolmella prosentilla pahoinvoinnin ongelmat olivat kasaantuneet. Merkittävää oli, että kaikki nämä erilaiset hyvinvoinnin ongelmat olivat yhteydessä kohonneeseen koulutuksen keskeyttämisriskiin, mutta on selvää, että eri alaryhmiin kuuluvat nuoret tarvitsevat erilaista tukea opintoihin kiinnittymiseen ja niiden loppuun saattamiseksi.

Ehdotus:

Selkeä, systemaattinen ohjaus- tai palvelumalli toisen asteen opintojen siirtymään ja alkuun lisäisi terävyyttä palvelujen tarjontaan ja nuorten urasuunnitteluun ja loiventaisi siirtymää peruskoulusta toiselle asteelle. Ohjausmallissa olisi syytä hyödyntää kaikkien koululla työskentelevien ammattilaisten tietotaitoa. Kouluissa on tällä hetkellä useita eri ammattiryhmiä työskentelemässä nuorten ongelmien parissa: opettajia, erityisopettajia, psykologeja, kuraattoreita, sosiaalityöntekijöitä, terveydenhoitajia ja lääkäreitä. Eri ammattilaisten välillä on kuitenkin sektoroitumista ja se hankaloittaa opiskelijoiden erilaisten ongelmien kasaantumisen havaitsemista. Tärkeää myös olisi, että jokainen opiskelija tavoitettaisiin. Tällä hetkellä osa opiskelijoista jää tuen ulkopuolelle, sillä tuki vaatii aktiivisuutta myös opiskelijalta itseltään. Olisi syytä luoda malli, jonka avulla voidaan löytää ja havaita myös opiskelijat, jotka eivät ole kiinnittyneet toisen asteen opintoihin millään tavalla. Toisen asteen oppivelvollisuus tuo tähän uusia mahdollisuuksia. Lisäksi tämänhetkisen tuen malleissa lievempiin opintojen etenemistä haittaaviin ongelmiin, kuten jumiutuneen opiskelutilanteen selvittämiseen, on tarjolla vain vähän tukea. Tiedetään, että kaikille ei kuitenkaan perinteinen ns. koulun penkillä tapahtuva opiskelu sovi ja näiden opiskelijoiden opinnoissa pysymistä tukisi sopivien vaihtoehtoisten opiskelutapojen löytyminen.

Lisäksi olisi tärkeää pohtia, millaista tukea opettajat ja muu koulun henkilöstö tarvitsevat voidakseen tukea nuoria, joilla on vakavia ongelmia. Kouluilla täytyisi olla myös tiedossa, minne voi ohjata nuoret vakavampien ongelmien kanssa. Jos

tukitoimet jäävät pelkän oppilaitoksen varaan, mallista saattaa tulla liian haastava koulun henkilökunnalle. On vaarana, että koulun henkilökunta uupuu.

Ohjausmallin olisi syytä olla pulmakohtia kartoittava, mutta myös tukea tarjoava palvelu. Opintojen alussa opiskelijoiden yhteenkuuluvuuden kokemuksen ja ammattiin- ja työelämään liittyvän identiteetin kehittymisen tukeminen olisi erityisen tärkeää. Ilman tunnepitoista sitoutumista on vaikea sitoutua opiskeluun. Näiden lisäksi tärkeää olisi, että mallissa korostuisi oppiminen suorituskeskeisyyden sijaan ja tuen myötä jokainen saisi myönteisiä kokemuksia opiskelusta. Pelkkiin osaamistavoitteisiin keskittymisessä vaarana on, että useita epäonnistumisia kokeneen opiskelijan voi olla vaikea kiinnittyä niihin. Useat epäonnistumiset kouluhistoriassa luovat pohjaa vääristyneelle ajattelulle omasta kyvyttömyydestä (Nurmi, 2004).

Hyviä kokemuksia tehostetun tuen kehittämisestä ammatillisen koulutuksen puolella on saatu Motivoimaa-hankkeen parissa (Määttä ym., 2011). Pienryhmistä tai ryhmäohjauksista on havaittu olleen hyötyä erityisesti niiden nuorten kohdalla, joilla ongelmat olivat vielä lieviä. Intensiivisempi yksilöohjaus on todettu hyödylliseksi vakavien ongelmien kohdalla. Hankkeen tutkimustulokset ovat sovellettavissa ja niitä on hyödynnetty Jyväskylän koulutuskuntayhtymän Gradiassa Vivo-valmennuksessa, joka on valmennus koulupudokkuusriskissä oleville toiseen asteen opiskelijoille.

3. **Koulutuksen keskeyttämiseen johtavat prosessit alkavat usein jo alakoulusta.** Olemme seuranneet noin 2000 lapsen koulupolkua esiopetuksesta toisen asteen loppuun laajassa pitkittäistutkimuksessamme (Alkuportaati/Koulupolku; Lerkkanen ym., 2006-2016; Vasalampi & Aunola, 2016-2020). Seurantatutkimuksemme tulokset ovat osoittaneet, että esimerkiksi hyvinvoinnin pulmat, yksinäisyys, heikko oppijaminäkuva ja käytöshäiriöt alakoulussa ovat merkittävästi yhteydessä koulutuksen keskeyttämisriskiin toisella asteella. On oltava hyvin tietoinen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja motivaatiosta jo peruskoulussa.

Ehdotus:

Oppivelvollisuuden pidennettyä on tärkeää huolehtia, että toisen asteen opintoihin kohdistetut resurssit eivät ole pois peruskouluajasta ennaltaehkäisevästä työstä. Uhkakuvana on oppilaiden putoaminen jo perusopetuksen aikana. Opetushallituksen teettämän kartoituksen mukaan Suomessa on tällä hetkellä vuosittain vähintään noin 4000 yläkoululaista, joiden poissaolot aiheuttavat suuria ongelmia koulunkäynnille (Määttä ym., 2020). Koulun henkilökunnan näkökulmasta ongelmallisten poissaolojen ensisijainen syy on oppilaan psyykkiset oireet ja heikko opiskelumotivaatio. Lisäksi koulua käymättömien oppilaiden määrä on koulun henkilökunnan arvion mukaan

lisääntynyt viime vuosien aikana (Määttä ym., 2020). Nämä nuoret tarvitsevat tukitoimia peruskoulunsa loppuun saattamiseksi, jo ennen kuin siirtyvät toisen asteen opintoihin.

4. **Oppivelvollisuusiän noston mukanaan tuomien riskitekijöiden kartoittaminen on epävarmaa, koska aiheesta ei ole juuri tutkimustietoa.**

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääminen on taloudellinen haaste yhteiskunnalle, mutta erityisesti se on inhimillinen kriisi yksilölle. Nuorten jäädessä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle myös heidän tyytyväisyytensä elämään, luottamus muihin ihmisiin sekä yhteenkuuluvuuden tunne suomalaiseen yhteiskuntaan on muita nuoria vähäisempää (Gretschel & Myllyniemi, 2017). Toisaalta, hallituksen esityksen tutkimuksellinen perusta on hatara ja sen vuoksi on vaikea arvioida muutoksen mukanaan tuomia vaikutuksia pitkällä aikavälillä (esim. Mackey & Duncan, 2013; Seuri, Uusitalo, & Virtanen, 2018).

Ehdotus:

Pilottikokeilu ja seuranta auttaisi selvittämään oppivelvollisuusiän noston mukanaan tuomia vaikutuksia yksilön ja yhteiskunnan näkökulmista.

Kati Vasalampi

Akatemiatutkija

Jyväskylän yliopisto

kati.vasalampi@ju.fi

040 805 4126